

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI
ÖZEL LİSESİ

ULUSLARARASI BAKALORYA PROGRAMI TÜRKÇE
A DERSİ UZUN TEZİ

“SAVAŞIN DEĞİŞTİRDİĞİ
HAYATLAR: DRİNA’YA VEDA”

Öğrencinin Adı: Aysu

Öğrencinin Soyadı: Aktulay

Danışman Öğretmen: Semih DİRİ

Diploma Numarası: 001129-0093

Sözcük Sayısı: 3786

Araştırma Sorusu: Faik Baysal’ın “Drina’da Son Gün” adlı yapıtında uzamın bireylerin yaşam algısı oluşturmada nasıl bir etkisi olmuştur?

ÖZ

Uluslararası Bakalorya programı A1 Türk Edebiyatı dersi kapsamında hazırladığım bu uzun tezde Faik Baysal'ın "Drina'da Son Gün" adlı yapıtında Yugoslavya Türklerinin II. Dünya Savaşı döneminde verdikleri var olma mücadelelerini ve sonucunda göçe mecbur bırakılma süreçlerini ele aldım. Çalışmamda çok farklı ırk, din ve kültürden gelen bireylerin çok uluslu bir devlet olan Yugoslavya uzamında benimsedikleri farklı yaşam algılarını değerlendirdim. Bu farklılığın temelinde yatan bireysel ve toplumsal etmenlerin zaman içinde ilişkileri nasıl şekillendirdiği ve bireyler arasında bir çatışma ortamı hazırladığı birçok figür aracılığıyla açıklanmıştır. Farklı gelenek ve görenekler içinde doğup büyümüş, farklı dayatmalara maruz kalmış oldukları için çok çeşitli hayat algılarına sahip bireylerin bir arada yaşamalarının zorlu bir süreç olduğu kanısına vardım.

Sözcük Sayısı: 109

İÇİNDEKİLER

Giriş.....	3
A. Çok Ulusluluk.....	4
A.1. Kültürel Farklılıklar.....	4
A.2. Dini Farklılıklar.....	6
A.3. Bireylerin Yaşam Algıları.....	9
B. Etnik Çatışmalar.....	12
B.1. Savaş.....	12
B.2. Göç.....	14
B.3. Bireylerin Ruhsal Durumlarına Etkisi.....	15
Sonuç.....	16
Kaynakça.....	18

GİRİŞ

Çok uluslu toplumlarda bireylerin birlik ve beraberlik içerisinde yaşamaları kimi zaman zorlu olmuştur. Bunun zorlu olmasının sebepleri kültürel, dini, düşünsel farklılıkların hoşgörü ile karşılanmaması, halk arasında zıt kutuplar doğurması ve insanların birbirlerine karşı tutumlarının şiddet ile zor kullanmaya doğru gitmesidir.

Faik Baysal'ın "*Drina'da Son Gün*" adlı eserinde 1930-1945 yılları arasında süregelen II. Dünya Savaşı'nda Yugoslavya'da yaşayan halkın, özellikle Türklerin üzerinde durularak, zorlu var olma mücadelesi konu edilir. Bu mücadelenin merkezinde bahsedilen Türkler Yugoslavya'nın savaşla beraber değişen siyasi, sosyal ve ekonomik gerçekliğinde Sırp ve Hırvatların baskıcı tavrı ile daha da zorlaşan yaşam koşullarını değiştirmek ve bu kargaşayı sona erdirmek için örgütlenme süreci başlatırlar.

Devlet başındaki yöneticilerin ve halkın içinde yaşayan radikallerin kendi emelleri doğrultusunda ulusları bir savaşın içine çekmelerine tanık olunur. Almanya ve İtalya öncülüğünde ortaya çıkan Dünya Savaşı'nın yıkıcı ve ayırıcı ideolojik etkileri, Almanya'nın Yugoslavya'yı işgal etmesi üzerine bu ülkeye de sıçrar. Devletin kurulmasından bu yana çok uluslu sosyal yapıya hoş bakmayan Hırvat ve özellikle Sırp'lar Yugoslavya'yı, kendi milliyetlerini kurmak adına halkın özgürlük için mücadele etme isteğini saptırarak Boşnak, Arnavut ve Türkleri ülkeden atmak adına bir iç savaşa sokmuşlardır.

Yugoslav halkı bir yandan dünya devletleri ile cephede savaşırken bir yandan da kendileri arasındaki sorunlardan ve çıkmazlardan kurtulmaya çalışmaktadır. Alman ve Sırp'lar aracılığıyla ırkçılık, şiddet, savaş olguları anlatılırken, bu olguların oluşması sonucu daha çok Türkler arasındaki diyaloglar, laytmotifler, geriye dönüşler ve betimlemeler ile hayatta kalma arzusu, insanlık, barış ve sevgi izleklerine değinilir.

Araştırmamda bu romanla ilgili çalışacağım konu, çok ulusluluk ve dolayısıyla kültürel farklılıkların oluşmasına sebep olan uzamın, insanların hayatlarında hangi yola yöneleceklerini belirlemelerinde büyük rolü olan yaşam algıları üzerine etkileri bilincinde olarak, ülke insanının neden ve sonuç bağıntısıyla açıkladığım savaş dönemindeki yaşantılarıdır.

A. ÇOK ULUSLULUK

A.1. KÜLTÜREL FARKLILIKLAR

Bir toplumu diğerlerinden ayıran, uzun bir tarihsel süreç sonucu, deneyimlerle ortaya çıkan ve gelenekselleşen her türlü norm toplumun kültürünü oluşturur. Kültür toplumdaki bireylerin yaşayış şekillerini, görüş ve düşüncelerini oluşturan ve gelecek nesillere aktarılan bir olgudur. Başka bir kültüre hoşgörü ile yaklaşmak, ortak düşünce ve davranış özellikleri geliştirmek toplumu yaşatan insanlar arasında uyum ve birliği sağlar. Bunu başaramayan toplumlarda kültür, farklılaştırıcı bir gerçeklik olarak bireylerin ‘kimlik karmaşası’ içine girmesine yol açar; bireysel ve toplumsal çatışmaları meydana getirir.

Faik Baysal’ın “Drina’da Son Gün” adlı yapıtında da çok uluslu devlet yapısı olan Yugoslavya’da yaşayan bireyler arası çatışma bireylerin farklı bir uzama göç etmek zorunda kalmalarına neden olmuştur. Devletin ilk kurulduğu dönemlerden beri zıtlaşan Slav, Hırvat ve Türklerin arasındaki kutuplaşmanın, Nazi Almanya’sının kuşatma altına aldığı II. Dünya Savaşı tarihsel gerçekliği ile betimlenen Yugoslavya’da daha da şiddetlendiğine tanık olunur.

“Bu durum İmparatorluk günlerinde başlayan savaşla birlikte Slav, Hırvat, Türklerin arasını büsbütün açan düşmanlığın ne kadar derinleştiğini, bu üç ırkın birbirlerini yemeye başlayacakları günün uzak olmadığını gösteriyordu. Bu bir yalan değil, korkunç bir gerçektir ve ileri görüşlü birkaç siyaset adamının masal da olsa ortaya attıkları ‘insanlar arasında kardeşlik’ politikası bu gidişle hiçbir zaman gerçekleşmeyecekti. Tarih boyunca Hırvat ve Slav papazları çarların itelemeleriyle ruhlardaki bu ayrılığı her zaman körüklemişler, sonucun bu noktaya gelmesini başarmışlardı.” (Baysal, 2013: 20)

Kutupluluk ilkesiyle verilen bu milletlerin meydana getirdiği iç savaş, ülkenin kuşatma altına alınması ile daha da körüklenmiştir. Yıllardır biriktirdikleri kinlerini kusmak için milletin içinde bulunduğu kimlik buhranı arasına Nazilerin de girmesini fırsat bilen Sırp ve Hırvatlar bütün ülkeyi tek bir elden yönetmek adına Çetnikler adı altında toplanmıştır. Mihayloviç ve Neniç adlarında iki Sırp'ın başında olduğu çete üyelerine Türk, Boşnak ve Arnavut düşmanı anlamına gelen 'Çaçak' diye seslenilir. Farklılıkların esere yansımaları olarak Türklere uyguladıkları zulüm ve işkencelere değinilirken bu çetenin farklı kültürden olanlara karşı takındığı sert tavrın yanında sömürülen insan hakları birçok karakter yardımıyla ve mekân-doğa betimlemeleri ile gözler önüne serilir. Betimlemelerden biri olan Vardar Nehri, etrafında kurulan Vardar ve Treska'nın, nehrin doğal yapısına ve akış yönüne göre hem iç içe iken hem de birbirlerinden nasıl ayrıldıklarını okura somutlar.

“Treska'da birbirleriyle kaynaşan insanlar, yukarı Vardar'a uyararak ikiye ayrılıyorlar, düşman iki bölge meydana getiriyorlardı. Bir kıyıda Hıristiyanlar, öbür kıyıda Türkler yaşıyordu. Her iki toplum da birbirlerinin bölgesinden geçmeye korkuyorlardı. Çünkü Treska'da dost olan Vardar, yukarıda düşmandı ve insanların arasına girmiş keskin bir bıçaktan ayrıcalığı yoktu. Her iki kesimde buna üzülen bazı akli başında insanlar vardı; ama Vardar'ı aradan çıkarmaya tarihin bile gücü yetmemişti. Oysa Treska'daki gibi dost geçinseler, türkülerini hep birlikte söyleseler ne güzel olacaktı. Ama yukarı Vardar böyle olmasını istemiyor, çeşitli din ve ırktan insanların kardeş kardeş yaşamalarına izin vermiyordu. Yukarı Vardar'ın sol kıyısının bütün istediği sağ kıyıyı silmekti.”(Baysal, 2013: 192)

Yapıtta Türklerin çektiği zulüm, sıkıntılar ve tüm bu olumsuzluklara rağmen verdikleri var olma mücadelesi daha çok odak figür Rıza Selmanoviç, ailesi ve komşuları Osmanîç'ler üzerinden anlatılır. Selmanoviçlerin Yugoslavya'nın sevilen ve saygı duyulan ailelerinden biri olduğu şu alıntidan anlaşılır:

“Selmanoviçler bir iman, bir bayraktı. Osmanlı Türk egemenliği sona ermişti, buna karşın Selmanoviçler bütün baskılara rağmen Yugoslavya'nın her köşesinde bunu hâlâ sürdürüyorlardı. Gelmiş geçmiş Sırp hükümetleri onlara karşı her zaman saygılı olmak zorunda kalmışlar, hoşlarına gitmeyecek bir kararı almaktan her zaman kaçınmışlardı.”(Baysal, 2013: 40)

Çetniklerin adeta ‘haydut’lar gibi yol kesmeleri ve bu sırada insanları darp edip öldürmeleri yanında bir gün Osmaniç’e sebepsiz saldırıp onun ölümüne sebep olmuşlardır. Selmanoviç gibi güçlü bir ailenin komşularının bu tür bir saldırıya uğraması Türkler arasında paniği artırmış ve Rıza Selmanoviç’in başında bulunmasını istedikleri örgütlenme çalışması içine girmişlerdir. İlerleyen zamanlarda Çetniklerin, özellikle Türklerin yaşadığı köy ve kasabalara baskınlar düzenleyip toplu katliamlara girişmelerinden sonra, her daim barıştan yana olan Selmanoviç de örgüt kurmaya onay vermiş ve TürkDivisia kurulmuştur. Fakat bu birlik ve dayanışma bile yeterli olamamış, Almanlar ve Sırp-Hırvat olarak iki koldan savaşan Türkler yapıtın sonuna doğru anavatanlarına göç etmek zorunda bırakılmışlardır.

Bu denli çeşitli ırktan insanın olduğu bu uzamda, aynı kültüre mensup kişilerin farklı olanı bir türlü sindiremedikleri görülür. Karşılıklı ödün veremeyen, fikir ve çıkar ayrılığı sonucu uzlaşamayan toplum, farklı olanı dışarı atmak ister, bunu ise zora ve baskıya başvurarak yapar.

A.2. DİNİ FARKLILIKLAR

Din, insanların iradesini ve ahlakını geliştirmek için, insanların iyiyi ve kötüyü, doğruyu ve yanlışını birbirinden ayırt etmesini sağlamak için ortaya çıkmış bir olgudur. Bir toplumun kimliğini oluşturan olgulardan bir diğeri de içinde barındırdığı dinlerdir. Sosyal, kültürel ve coğrafi farklılıklar dini görüşleri etkileyen sebeplerdendir; çok ulusluluk ve kültürel farklılıklar sonucu toplumda çeşitli dinlere mensup bireyler yer alır. İnsan içinde yaşadığı, yetiştiği toplumdan birçok yönüyle etkilenir; bireylerin benimsediği dini görüş yaşama bakış açılarını, değerlerini, sosyal ilişkilerini ve düşünce yapılarını oluştururken bireyler arası farklılıklar meydana getirir. Bu sebepten çeşitli dinlere ev sahipliği yapan toplumlarda tarih boyunca bir arbede ortamı görülmüştür.

Romadaki olayların geçtiği uzam olan Yugoslavya kültürel ve dini açıdan çeşitli bir ulustur. Dini çeşitlilik genel hatlarıyla Hristiyanlık-Müslümanlık şeklindedir. Hristiyan Sırp ve Hırvatlar ile Müslüman Türklerin arasındaki uzlaşmama vaziyetinin yanında yapıtta Hristiyanlığın Katolik-Ortodoks mezheplerinin çatışmaları da izah edilmiştir. Aynı dine mensup olmalarına rağmen farklı kültürel çevrelerde yaşayanlarda görülen mezhep farklılıklarına benzer olarak Yugoslavya, sahip olduğu farklı kültürel değerler sonucu farklı din anlayışlarına ve çatışmalarına da ev sahipliği yapmaktadır. Milliyetçi Sırpların gözünde Müslümanlar insanlardan aşağı varlıklar “eşek”, “hindi” vb. olarak adlandırılmalarına karşın Türkler onları bu şekilde gözlerinde küçültmezler. Bu durumu kızıştıran bir diğer etmen de din ve politikayı birleştirerek hareket edenlerdir.

Faik Baysal’ın tanrısal anlatıcı konumunda kurguda yer verdiği önemli din adamları; saygın ve sevilen bir Müslüman olan Müftü Bedroviç, Katolik papazı fakat aynı zamanda Ortodokslara da sözü geçen, insan ayırımı yapmayan Peder Yuvan, Türk düşmanı ve savaş döneminde Mihayloviç ve Neniç yanında yer alan ahlaksız Papaz Mariç şeklindedir. Anlatıcı yer yer figürlerin dünya görüşlerini okuyucuya diyaloglar dışında verir, figürlerin duygu ve düşüncelerini bilip okura da yansıtır.

Papaz Mariç kan dökmeye bayılan, sapık ve günahı bol, kötü Hristiyan papazı olarak anlatılır. Hristiyan papazlar savaşta kötülerin tarafında, Türk ve Müslüman düşmanı, etrafa korku ve dehşet salanlar olarak tasvir edilir. Bunun yanında Çetnikler halkın dışında din adamlarına da eziyet ederler. Bu figürün zıttı olarak da eserde iyi Hristiyan papazını sembolize etmesi için Peder Yuvan’a yer verilmiştir. Peder Yuvan insanlar arasında fark gözetmeksizin herkesin yanında olur çünkü onun kanaatine göre bunu yapmak din adamlarının asıl görevidir; insanları sevip onlara doğruyu ve yanlışlığı göstermek, yanlış yola düşmelerini engellemektir. Bu görevin amacından saptırılmış olmasının nedeni de siyasetin din işlerine karışması ve insanların

kendi menfaatleri doğrultusunda dini kullanarak halkı yönlendirmesidir. Neticede, ortamın kızıştırılması ile farklılıklar insanlar üzerinde bölücü bir etki yaratır ve halkı kargaşaya sürükler.

“Zaten insanlığın bu duruma düşmüş olmasının asıl nedenlerinden biri şimdiye kadar yapılagelen kısır din tartışmalarıdır. Bence iktisadi ve siyasi nedenler bundan çok sonra gelir. Tarih denilen cinayetler kitabı daha çok bu çılgın boğuşmalarla doludur. Başlangıçtan beri iki din el ele verip işbirliği etselerdi insanlar bugün bir türlü kavuşamadıkları mutluluğa biraz olsun yaklaşmış olurlardı. Ama dediğimiz gibi geri kafalı din adamları insanlığa bunu her zaman çok gördüler.” (Baysal, 2013: 248-249)

TürkDivisia'nın toplantısında geçen Müftü Bedroviç'in sözleri Peder Yuvan'la aynı kanıda olduğunu kanıtlar. Peder gibi içindeki bitmek bilmeyen insan sevgisi ve yaşamına olan saygı ile hareket eden Hafız Bedroviç, Türkler arasında sözü geçen aydın ve bilge bir kişiliktir. Zulme, savaşa ve kan dökülmesine karşı olmasına rağmen Yugoslavya'da dönemin sosyal ve siyasi şartları gereği Alman işgaline ve Çetniklere karşı Türklerin yanında yer almıştır. Müftüyü bu konuma iten gücün kaynağı, halk iki cephede birden savaş verirken haksız yere suçlanıp idam edilenler olması üzerine olayların durulmadan ve hatta artarak şiddetlenmeye devam edeceğini kanıtlar nitelikte olmasıdır.

Kurgunun ilerleyen bölümlerinde Müftü, Çetnikler yancısı zalim Goril İpan tarafından kaçırılır ve türlü işkencelere maruz bırakılır. Kendilerini haklı çıkarmak için ise halka ve Çetnik Radikallere Müftü'nün Almanlarla işbirliği yaptığı yalanını ortaya atarlar. Onu kurtarmak için TürkDivisia liderlerinin Peder Yuvan'ı kaçırıp takas yapmayı ileri sürmelerine Selmanoviç karşı çıkar. Onun kanısına göre böyle bir hareket dini ve siyasi propagandaların gölgelediği bu iktidar savaşında Peder gibi iyi bir insana haksızlıktır. Sonrasında bir Kurban Bayramı günü İpan'ın isteği doğrultusunda halkın önünde işkence edildikten sonra öldürülür.

“İnsanlar çıldırmış, yürekleri taş kesilmiş, sapık din adamlarıyla hasta siyaset adamlarının beyinlerine şırınga ettikleri yanlış düşüncelerle kafaları dolmuş. Tanrı'dan gelmiş bir buyruğu yerine getiriyorlarmış gibi durmadan kesip biçiyorlar.” (Baysal, 2013: 415)

Hafız'ın ölümünden büyük üzüntü duyanlardan biri olan Peder Yuvan yapıtın sonlarına doğru göç vakti geldiğinde insan sevgisi uğruna Şevvala Selmanoviç ve kızlarına yol güvenli oluncaya kadar eşlik etmek ister fakat yol üzerinde Çetnik saldırısına uğrarlar. Papaz'ın yanında bulunan herkes Müslüman olmasına rağmen onları ölüme giden yolda da yalnız bırakmamış ve Selmanoviçleri kurtarmak için kendi canını öne sürmüştür ve öldürülmüştür.

Dini figürlerin bağlı olduğu din olgusu yapıtta kurgunun oluşması ve gelişmesi için önemli bir husus olmuştur. Toplumun sosyal yapısında meydana gelen değişimler dini bakış ve yaşam açısından da farklılıklara sebep olmaktadır. Dinin de etkilediği kültürel yaşamdaki çeşitlilikleri hoşgörü ile karşılayamayan insanları barındıran toplumlar kaçınılmaz olarak bir iç savaşa sürüklenir. Oysaki ne Hristiyanlık ne de Müslümanlık savaşı destekleyen dinlerdir. Tam aksine her iki din de kan dökmenin ve adam öldürmenin günah olduğunu savunmakla birlikte sevgi ve barışı öğütler.

A.3. BİREYLERİN YAŞAM ALGILARI

İnsan daimi olarak, bulunduğu coğrafyadan ve yörenin sahip olduğu kültürden etkilenir ve onu etkiler; dünya görüşü, yaşama bakışı, inancı, görüş ve değerleri buna göre şekillenir. Hayatın her anında, bir seçim yapma durumunda insan bu bilgi birikimlerine başvurur ve hayatını kültür denen olguya göre yönlendirir. Tek bir bireyin küçücük bir davranışı, sözü veya düşüncesi bile bireyin zihninden dış dünyaya açılmasıyla tüm ulusa yayılabilir, hatta yeni bir devrim bile başlatabilir.

Romanda Yugoslavya uzamının bireylerin yaşam algılarına etkisi birçok figür aracılığıyla anlatılmıştır. Kimisi kutupluluk anlayışıyla kurguda yer alırken bir kısmı da birbirlerini tamamlayıcı zihniyetlere sahiptirler. Görüş ve inanç etmenleriyle beliren düşünüş biçimleri, yapıt kurgusunun temel izleklerinden olan savaş olgusu çerçevesinde yer almıştır.

Genel olarak figürlerin savaş döneminde düşünce hatlarının keskinleşmesiyle fikir yollarının netlik kazanması ve çözüm önerileri şeklinde kurguyu şekillendirir.

Selmanoviç Çiftliği'nde yıllardır Azamoviç ile yan yana çalışan Mordaç, koyu bir Sırp ve Türk düşmanıdır. Azamoviç'i sevmesine rağmen küçüklüğünden beri ona ebeveynleri, din adamları ve tarih kitapları tarafından diretilen yalanlar dolayısıyla Türklere ve Müslümanlara nefret duymaktadır. Duygusunu körükleyen ve kızıştıran ise savaşın başlamasıyla olur. Geriye dönüşlülükle anlatılan Almanların Belgrad bombalamasında karısını kaybeden Mordaç, bütün ülkeyi Sırp'ların çevresinde yeniden birleştirmeyi amaçlayan Çetniklere katılır ki bu örgüt amaçları doğrultusunda Türkleri yurttan atmayı hedefler. Çetniklerin propagandalarına göre Türkler vatan hainliği yapmakta ve Almanlarla işbirliği içindedirler. Beyinleri küçüklükten beri yıkanmaya devam eden radikal Sırp'lar ve Mordaç ise salt kendi kültürlerine ait norm ve değerlerin bulunduğu alternatif bir sistemin varlığına körü körüne bağlı bir şekilde uğraş vermektedirler. Bunu yaparken de insan hayatını tamamen hiçe saymakta; adaleti, insanlığı ve vicdanlarını göz ardı etmekte tereddüt duymazlar.

Söylenilen yolun dışına sapsmış eylemlerden rahatsız olan ve savunduğu değerlere ters düşen bu örgüte mensup Stikoviç, diğer adıyla Stevan, kurgunun ilerleyen zamanlarında eskiden tanıdığı Selmanoviç'in Çetniklerin elinden kurtulmasına yardım eder ve öldürülür. Stevan başından beri aldatıldıklarını ve aslında Mihayloviç ve Neniç gibi baş yöneticilerin kendi çıkarlarına ulaşmak uğruna halkı çete adı altında insanlıklarından uzakta, ırkçı bir tutumla savaştırdıklarının bilincine varmıştır.

İnsanlık kavramı yapıt boyunca sorgulanan kavramlardan birisidir. Çünkü göz göre işlenen cinayetler akli başında bir insanın yapabileceği bir eylemden çok gözü dönmüş bir delinin eylemi olarak değerlendirilmektedir. Sırp'ların insanlık dışı tutumlarına karşın Türkler onların da birer insan olduğunu unutmazlar.

Adaletsiz yaşam koşullarında hayatta kalma arzusu için mücadele etmek amacıyla kurulan TürkDivisia liderlerinden Semanoviç ve Hatipoviç'in fikirleri birbirlerine aykırı durumdadır, ortak amaçları Türkleri kurtarmak etrafında şekillense bile. Asker olan Hatipoviç'e göre Türklerin Yugoslavya'da geleceğini sağlama almak için iç karmaşa döneminde insanlığa ve vicdana sırt çevirmek gerekir. Ancak bu şekilde, göç etmeleri için her gün Sırplar tarafından uygulanan türlü eziyetlere maruz kalan Türkler güç kazanabilir. Selmanoviç'e göre bu algı kendilerini tarihte adı geçen bir başka gaddar haline getirir. Yapıt boyunca sorgulanan kavramlardan olan insanlık değerlerini korumak onun için önemlidir ve bunu savaşa karşı bir çözüm önerisi olarak görmektedir. Kendisiyle fikir birliğinde olan Mehdi Azamoviç'in, çok sevdiği böcekler olarak yapıtta verilen "ateş böcekleri" motifi aynı zamanda insan olmayı ve vicdanlı olmayı da temsil eder vasıfta bir laytmotiftir.

"Ben buna karşıyım. Tarihte kahraman olarak tanıtılan, gerçekte bir canavar olan rezillerin durumuna düşmeyelim biz de. Kendi bölgemizde hakkın sesini duyurmak için dövüşüyoruz. Hakkın zaferi için çalışırken haksızlık yapar, yani insanlığımızı unutursak davamıza gölge düşürmüş oluruz. Savaş bize insanlığımızı unutturmamalı. Hangi soydan olursa olsun insan insandır. Günahsız insanlara saldırmamalıyız. Bundan hiçbir şey kazanmayız." (Baysal, 2013: 358)

Savaş dönemi sosyal şartları, çok ulusluluğun barındırdığı zaten var olan belirli düşünce kalıplarını daha da güçlendirmiş ve halk içinde birtakım muamelelerin daha da şiddetlenmesine neden olmuştur. Kültür ve dinden beslenen algıda, çeşitlilik her zaman söz konusudur. Fakat yapıtta olduğu gibi hoşgörü ve karşılıklı sevgiyle beraber saygı olmadığı durumlar toplumun bölünmesine sebebiyet verir, insanlık ve adalet kavramlarının zedelenmesine yol açar.

B. ETNİK ÇATIŞMALAR

B.1. SAVAŞ

Ulusların dini, politik, ekonomik veya milli amaçlarına ulaşmak güdüsüyle iç ve dış savaşlar ortaya çıkar. Bu durumda bundan kendisine pay çıkaracak ülkeler olacağı gibi sefalete sürüklenebilecek devletler de olması kaçınılmazdır. Savaşın süregeldiği herhangi bir uzamda refah düzeyi, insanların ruhsal durumları, yaşam kalitesi yani genel olarak sosyo-ekonomik konumu olumsuz etkilenir. Savaşın olduğu yerde karşıtı olan barıştan da söz etmek gerekir çünkü savaş ve barış birbirlerini bir döngü halinde tamamlayan kavramlardır.

Yapıtta zıddı barışla birlikte anılan savaş olgusu birçok figürün mücadele dönemindeki duygu ve düşünceleri aracılığıyla kurguda işlenmiş; ezen-ezilen, haklı-haksız ve şiddet-sevgi kutuplu izleklerine yer verilmiştir. Yazarın, figürlerin yaşamından izler verirken Türk yancısı bir anlatımla kurguladığı roman, II. Dünya Savaşı'nda Nazi Almanya'sının istilasını altındaki Yugoslavya gerçekliğini konu edinir.

Montaj tekniği ile gazetede yer alan Almanların etnik milliyetçilik ve sosyalizmi birleştiren resmi ideolojisi olan Nasyonal Sosyalizm dünya görüşü, İtalyan diktatör Benito Mussolini önderliğinde başlayan faşizm akımı sayesinde Adolf Hitler tarafından ortaya atılmış, ırkçı bir yönetimdir. Savaş da bu inançlar uğruna sürdürülmektedir, Almanlar ve İtalyanların Yugoslavya ile beraber tüm dünyaya düzen ve kanun getireceği inancı onların devlet kademelerinde yer alarak Yugoslavya'yı bir nevi işgal etmelerine sebep olmuştur.

Benzer şekilde Sırp Milliyetçilerin de Yugoslavya'yı özgürleştirecekleri yönündeki inançları doğrultusunda "dağa" çıkan Çetnikler bu inançları ve Türklerin Almanlarla işbirliği yaptıkları bahanesiyle, dış savaşın bölücü güçlere getirdiği bu birtakım fırsatlarla, bu zamana kadar hâlihazırda kendi içinde bir bölünme yaşayan Yugoslavya'yı ek olarak büyük bir iç

savaşa da sürüklerler. Mihayloviç ve Neniç'in çıkarmış olduğu iç savaşa rağmen Türkler uzunca bir süre onlara (komşularına, arkadaşlarına ve hatta akrabalarına) karşı savaşmayı reddetmişler; ancak işlenen cinayetlerin ve işkencelerin durmaması noktasında onlar da kendi canlarını, mallarını, namuslarını ve topraklarını korumak adına hayatta kalma mücadelesine katılmışlardır. Kanlı savaşın bir diğer tarafı olan Tito'nun başında olduğu Partizan birlikleri de mücadele vermektedir. Savaşın en kanlı ve acımasız anlarında yazarın yinelediği “*Lili Marleen*” şarkısı insanların gönlünde bir umut ateşi yakan, insanlığın barış türküsü haline gelmiş ve bizlere her zaman barış yolunu simgeleyerek hatırlatır.

Yazarın tanrısal anlatıcı konumu ve diyaloglar ile okuyucuya iletilen ya da bireylerin benimsedikleri yaşam görüşleri aynı zamanda savaş karşısında çözüm önerileri olarak da yer alır. Öncelikli olarak Selmanoviç'in fikirlerine değinilen yapıtta savaş ancak ve ancak sevgi ile tarih-tarih eğitimiyle sona erebilir. Tarih eğitimi yapıtta en çok eleştirilen konudur, başta Rıza Selmanoviç olmak üzere pek çok figür tarafından dile getirilmektedir. İnsanlık tarihi bir hayli savaşla doludur, bu tarih insanlar ders çıkartarak aynı hataları tekrarlamasınlar diye eğitimde yer almaktadır. Oysaki tarih kitapları savaşları değil barışı, şiddeti değil sevgiyi anlatmalıdır. Ancak böyle bir tarih eğitimi almış olanlar savaşın anlamsızlığını fark ederek barış ortamını sağlar ve koruyabilir.

“Şu dünyanın durumuna bak. Bütün insanlık hayvanlar gibi birbirini boğazlıyor. İnsanlar sevmeyi unutmasalardı bu kan şimdi boşuna akmayacaktı. Dünyada sevginin yaptığı hiçbir şey yapamaz. Sevgi bir yaz yağmuru gibidir. Nereye yağarsa orada pislik veya çirkinlik diye bir şey kalmaz.” (Baysal, 2013: 116)

Kurgunun temelini oluşturan savaş motifi maddi ve manevi olarak milletler üzerinde bölücü ve gerici bir etmendir. Ortamı, şiddet ve katliamın eksik olmadığı, haklıların ve masumların canlarından olduğu bir hale çevirir.

B.2. GÖÇ

Hayatlarını geri dönülemez bir tahribata uğratan savaşlar sonucu insanlar göç etmeye mecbur bırakılır. Yaşantılarını eski, esenlikli haline döndürme çabası ve hayatta kalma arzusu içinde yaşadıkları yerden belki de bir daha hiç dönmemek adına ayrılırlar.

“*Drina’da Son Gün*”de II. Dünya Savaşı kaotik tarihsel gerçekliğinde siyasi, iç ve dış karışıklıklar Türk toplumuna odaklanılarak sunulur. Sırp Milliyetçilerin Yugoslavya’yı temellerinden Büyük Sırbistan çevresinde tekrardan kurma emelleri doğrultusunda yabancı ırk ve Türk kıyımına başlaması ve onları göçe mecbur bırakarak ülkeden atmaları konu edilir.

“Bu adamlar niye Balkan’a çıktılar öyleyse? Bizim kara gözümüz için mi? Yo, amaçları ne öyleyse? Kahramanlık, Yugoslavya’yı kurtarmak değil mi? Yalan, hepsi yalan. Onların bütün istedikleri Türkleri ortadan kaldırmak. Bizi bu toprakları bırakmaya zorlamak. Yani onlardan korkacağız, sonra pılyı pırtıyı toplayıp kaçacağız buradan.” (Baysal, 2013: 18)

Baysal, Yugoslavya Türklerinin çektiği kederler, zorluklar ve bir süre sonra dayanılmayacak hale gelen eziyetlerle ölümler karşısında romanını bir göç anı ile sonlandırır. İşlerin bundan sonra düzelemeyeceği gerçeği ile yüzleşen varlık mücadelesi içindeki sayısız Türkün yurdu terk etmeye başlaması ile Selmanoviç ve Osmaniçlerin de Türkiye’ye yola çıkma vakti gelir.

Dünya düzeni içinde insanların kederinden mutluluk duyan ve bundan zaferler çıkarmaya çalışanlar vardır. Sürüp giden bu zihindeki ayrılık aşamalı olarak başka bir boyut kazanarak şiddetlenir ve yapıtta sürekli olarak yinelenen barış yollarına başvurmayanlarca fiziksel ayrılığa ulaşır. Herkes yavaş yavaş, öngörülen fakat hiçbir zaman ulaşılmak istenmeyen o sona sürüklenir; göç vakti gelmiştir.

B.3. BİREYLERİN RUHSAL DURUMLARINA ETKİSİ

Ruhsal durum; duygu, davranış, düşünce, bilinç, algı ve yargılama değerlerinin bütününün birleşimi olarak söz edilir. İnsanın elinde bulundurduğu ruhsal halde, çevresindeki en ufak bir farklılık bile büyük değişimler meydana getirebilir.

Savaşın egemen olduğu bir sosyal gerçeklikte geçen romanda olayların bu kadar büyümesinde rolü olan Çetnik yöneticilerinin, Sırpların doğduklarından beri onlar için kararlaştırılmış ve kendilerine dayatılmış Türklere olan nefret duygularının sömürülmesi ve kızıştırılmasıyla Yugoslavya adeta bir kan gölüne döner. Eskiden beri devam eden anlaşamama biçimi vatan içinde mutlak bir esenliksiz hal yaratmıştır fakat durumun vahameti, kargaşadan beslenerek zaman içinde artan kin ve nefret tutumlarıyla anlaşılır.

“Bu otobüsteki kargaşa Yugoslavya'nın her kentinde, her bucağında, her köyünde, her sokağında ve evinde görülebilirdi. Bıçaklar kin ve nefret taşlarında hiç durmadan bileniyordu. Çok yakın bir gelecekte başlar tırpanlanan ot demetleri gibi omuzların üstünden sokaklara düşecekti.” (Baysal, 2013: 20)

Alman saldırılarından sonra artık insanlar her adımlarında bir Çetnik, Hırvat ya da Alman biriyle yüzleşmekten korkar vaziyettedir. Ülkede rahat uyku diye bir kavram kalmamış, acımasızlığa karşı her daim tetikte kalmak adına elinde silahıyla nöbet tutmayan çoluk çocuk kalmamıştır. Her gün bambaşka bir işkenceye ve cinayetlere uyanan ve bunlara birinci dereceden tanıklık edenler arasında kurguda yer verilen diyaloglardan anlaşılacağı üzere bazısı akıl sağlığını koruyamamıştır.

“Yaşamak zorlaşmış, her gün biraz daha hayvanlaşan insanlar birbirlerini aç kurtlar gibi yemeye başlamışlardı. Sırpın arasında eski günlerin mutluluğunu, Türklerin zamanındaki insanlık ve bolluğu arayanlar her geçen günle biraz daha artıyordu. Kimsenin kimseye güveni kalmamıştı. Süresiz kuşku ve korku yüzünden sınırları ve kafası bozulan insanoğlu kendi gölgesine bile ateş eder olmuştu.” (Baysal, 2013: 32)

Faik Baysal, savaş döneminin sebep olduğu acılar, dehşet ve ıstıraplar ile savaşın yıkıcı etkilerini doğa betimlemeleri ve laytmotifler ile gözler önüne serer. Yugoslavya'ya "kurşun gibi ağır bir sessizliğin çökmesi" ve "kızıl-kırmızı" laytmotifleri, durmaksızın birinin kanının döküldüğü savaş gerçekliğinin bireylerin yaşam gerçeği ve algılayış biçimleri üzerinde ne denli bir etkisi olduğunu kanıtlar niteliktedir.

"Havada, suda, bulutta bile anlaşılmaz bir şey vardı. Soluk alırken, su içerken, uyurken bile insan onu hep içinde duyuyordu. Bu savaştı, Yugoslavya'nın topraklarını karartan bulutlardı. Uzak çayırların adam boyundaki sapsarı otları arasına gizlenen tankların korku salan çelik karaltısıydı. Savaş her şeyi bozmuş, insanı hayvanlaştırmış, toprağı bile kısırlaştırmıştı.(...) Evin on iki odasına birden çöken bu sessizlik Selmanoviç'in sinirlerini de iyiden iyiye bozmaya başlamıştı. Can çekişen baba toprağı, neşelerini kaybeden çocuklar, canı konuşmak bile istemeyen Şevvala, Hepsini, artık hepsini düşünmekten yorgun düşmüştü. " (Baysal, 2013: 131-132)

Halkın savaş öncesi sahip oldukları neşeden eser kalmamış, şehirler bile capcanlı yaşantılar sunan ruhlarını kaybetmişlerdi. Türküler şakıyan bireyler, pek çoğu bir daha asla söyleyecek isteği ve hevesi kendisinde bulamayacak şekilde birer birer sessizliğe gömülmüşler; savaş, Yugoslavya'yı kocaman umutsuz, karamsar bir sessizliğe mahkûm etmiştir.

Karmaşanın, arbedenin, savaşın tahribatı sadece nesnel değil manevi dünyada da geri dönülemez kayıplara yol açmakta; insanların yaşamları, duygusal-ruhsal durumlarında büyük ve toplumsal değişimlere sebep olmaktadır.

SONUÇ

Faik Baysal'ın romanında yıllardır süregelen bir birliktelik içinde yaşayan fakat bireysel ve toplumsal yaptırımlar ile birbirlerine karşı kışkırtılan toplum bireyleri arasındaki çatışma anlatılır. Savaşın Yugoslavya'ya sıçraması ve Almanların gelişi, bir yönetim boşluğuna düşen Yugoslavya'nın, giderek milliyetçilik akımları ile dağılıp parçalanmasına sebebiyet vermiş ve

uzun zamandır bir arada yaşayan toplumu bir iç savaşa sürüklemiştir. Bu çok uluslu yapısı sebebiyle zaten bir o kadar farklı, birbirine ters fikir ve düşünceler barındırırken savaşın ayırıcı ve bölücü etkisiyle beraber insanların düşünce yapıları ve amaçları iyiden iyiye zıt kutuplara çekilmiştir. Bunun sonucu olarak ‘Çetnikler’ olarak bilinen, radikal ve bütün ülkeyi Büyük Sırbistan çevresinde yeniden birleştirme hedefi güden, Çaçak Draja Mihailoviç’in lideri ve Neniç’inde eşkıyalarından biri olduğu, savaştan yararlanarak her türlü zulmü ve ahlaksızlığı yapan haydut çetesi ortaya çıkmıştır.

Baysal, insanların yaşam algılarının temeline oturmuş milliyetçilik ve din ayırımına değinir. Her ulusun nesli kendisinden sonra gelen nesle ulusuna, milletine özgü ideolojilerini dayatır. Din, dil, ırk, kültür farkının bu kadar fazla olduğu bir toplumda ortaya çıkan hayat algıları çatışması, dış savaş ile birlikte gelen gerginlik ortamıyla daha da keskin şekilde kendini gösterir ve Sırp, Hırvat ve Türkler arasındaki iç savaş ve bireylerin hayatta kalma mücadelesi şeklinde gelişir. Romanda mücadele durumunun sunulmasındaki amaç ezen-ezilen, haklı-haksız, şiddet- sevgi, savaş-barış olgularının çatışmasını göstermektir. Bu çatışma durumu öncelikli olarak Türkler temel alınarak okura aktarılmıştır. Romanın adının “Drina’da Son Gün” olarak belirlenme sebebi de savaş ve zulümlerin dayanılmayacak bir boyut kazanması ile kurgunun sonunda Türklerin göç etmek zorunda kalmalarıdır.

Tüm bu ayırıcı etmenlerin ve savaşların tek sebebinin aslında yanlış tarih bilimi ve yanlış eğitim olduğu sonucuna varılır. Bazılarının, yaşanabilir, parlak bir geleceği olan dünya hayaline göre savaşların sona ermesinin tek yolu kin ve nefretten uzaklaşılıp, sevgiden yoksun olmayan nesiller yetiştirmektir.

KAYNAKÇA

Baysal, Faik. Drina'da Son Gün. İstanbul: Nemesis Kitap, 1. Baskı: 2013